

საღვთისმეტყველო და მხატვრული სისტემა ქველ საქართველოში

ნესტან სულავა

იაკობ ხუცესის „შუშანიკის ნამების“ საღვთისმეტყველო და მხატვრული სისტემის ურთიერთმიმართებისათვის

წმინდა შუშანიკ დედოფლის მოღვაწეობა ყველა ქრისტიანისათვის მისაბაძია, მაგალითის მიმცემია, რასაც ევანგელურ-აპოსტოლური მოძღვრება უდევს საფუძველად: „იყვენით უკუე მობაძავ ღმრთისა“ (ეფეს. 5, 1). ჰაგიოგრაფიული სახისმეტყველებითი პრინციპების მიხედვით, ჰაგიოგრაფიის გმირს წმინდანობის მოპოვების გზაზე მასში სასწაულებრივი გარდატეხა ხდება, იგი ღვთის რჩეულია, ადამიანის პირველსახესთან მიახლოებული, ზნესრული პიროვნებაა. მას არა აქვს უარყოფითი თვისება. ადრეული შუა საუკუნეების მწერლობაში დახატულია ადამიანი-წმინდანი, როგორც მხოლოდ დადებითი თვისებებით შემკული. აქ არა გვაქვს ხასიათი, ინდივიდუალობა, რაც რენესანსულ მწერლობას ახასიათებს. ჰაგიოგრაფი თავის იდეალურ გმირს ხატავს შემფასებლური პოზიციებიდან.

ჰაგიოგრაფიაში გვაქვს ადამიანის ორი ტიპი: წმინდანი, რომელიც იდეალადაა ჩამოყალიბებული და მიწოდებული მსმენელ-მკითხველისათვის, და ცოდვილი, რომელიც რეალურად შეიძლება არც იყოს ისეთი უარყოფითი, როგორადაც მას ჰაგიოგრაფი მწერალი წარმოაჩენს. სწორედ ეს გარემოება ბადებს აზრს „შუშანიკის ნამების“ პერსონაჟთა სახეების სხვადასხვაგვარად გააზრებისათვის. მით უმეტეს, თუ იმას გავითვალისწინებთ, რომ ყოველ ნაწარმოებს სხვადასხვა ეპოქის ადამიანი სხვადასხვაგვარად კითხულობს, ახლებურად, თავისი ეპოქის ლიტერატურული გემოვნებისა და შემოქმედებითი პრინციპების შესაბამისად. თავისთავად ცხადია, თუ როდენ მნიშვნელოვანი და საინტერესოა ამგვარი წაკითხვა. მაგრამ მთავარი ისაა, რომ ადრეული შუა საუკუნეების ლიტერატურული ძეგლის შესასწავლად, მისი ჟანრული სპეციფიკის, სტილური და კომპოზიციური ნიშნების, სახეობრივი სისტემის, გამოსავლენად საჭიროა თავისი ეპოქის ლიტერატურის სპეციფიკის, მსოფლმხედველობის, ზნეობრივ-ეთიკური პრინციპებისა და ესთეტიკური ფენომენის გათვალისწინება. ეს ხომ ის პერიოდია, როდესაც გაუთიშავია რელიგიური, ეთიკურ-ზნეობრივი, ფილოსოფიური და ესთეტიკური კატეგორიები, ამ გაუთიშაობის კვალობაზე აღიქმება სამყარო და ადამიანი, სხვაგვარად – მაკროკოსმოსი და მიკროკოსმოსი. ასევე, კომპოზიცია, გმირი და მისი იდეალი, გამომსახველობითი საშუალებები, ზოგადად სახეობრივი აზროვნებითი სისტემა, ამალღებულისა და მშვენიერების შეზავებას გულისხმობს, რომელსაც პერსონაჟთა განსახოვნების უმთავრეს პრინციპად სახავს.

ჰაგიოგრაფიაში განსაკუთრებულია ჰაგიოგრაფიული გმირის სამოქმედო გეოგრაფიული არეალი და დრო, მისი ნათლით მოსილი სახე. ამ მხრივ ქართულ ჰაგიოგრაფიას ნიმუშად, ბიბლიურ-ეპანგელურ სწავლებებთან ერთად, მრავალთნოსიანი ბიზანტიის სახელმწიფოს წიაღში აღმოცენებული და განვითარებული ჰაგიოგრაფიული მწერლობა აქვს.

იაკობ ხუცესის „მუშანიკის წამებაში“ წმიდა დედოფლის მოქმედება დროსივრცული თვალსაზრისით მთლიანად ქრისტიანულ სამყაროს უკავშირდება.

ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოების თემა ქრისტიანული სარწმუნოებისათვის თავდადებული ადამიანის წამება და მოღვაწის ცხოვრებაა, საღვთო მიჯნურობის ასახვა; იდეა – ცოდვითდაცემული ადამის პირველსახის დაბრუნებაა, დაცემული ადამის ამალგება ყოველი ადამიანის მცდელობით, რაც ღვთის ნებით ხდება, წმინდანობის გზაზე შემდგარი ჰაგიოგრაფიული გმირის განღმრთობა, ღმერთშემოსილად ქცევაა. გზა ამ მიზნისაკენ ურთულესია – იგი ტანჯვითაა გასავლელი მინიერების, ამქვეყნიურობის ზეციურად გარდამსახველი წმინდანის, უფალს მიახლოებული ადამიანის მიერ, რომელიც ჰაგიოგრაფიული გმირის ზოგადი მხატვრული სახის ნიშან-თვისებითაა შემკული.

ჰაგიოგრაფიული თხზულების ავტორი ეყრდნობა მზამზარეულ რელიგიურ სახე-ხატებს, ენობრივ-სტილისტურ ხერხებს, გამომსახველობით საშუალებებს, რომელთა სათავეები ბიბლიურ წიგნებში დევს. ჰაგიოგრაფიისათვის ნიმუში, მაგალითი ბიბლიაა, უპირველესად – სახარება. ამიტომ წარმოჩნდება ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოების გმირი მაცხოვარს, ქრისტეს მიმსგავსებულად, რასაც მწერალი ზოგად-ქრისტიანული ლიტერატურული სტილის, მეთოდის, ეტიკეტის, შემოქმედებითი პრინციპების შესაბამისად ქმნის. ჰაგიოგრაფიაში მთავარია გმირის სულიერი განვითარება, ამალგებული სახე.

იაკობ ხუცესი ერთდროულად აგრძელებს ჰაგიოგრაფიული მწერლობის ტრადიციებს და გვთავაზობს სიახლეს, ვინაიდან იგი, ერთი მხრივ, ჰაგიოგრაფიულ შაბლონს მისდევს დადებითი გმირისა და უარყოფითი პერსონაჟის წარმოსახვისას, მეორე მხრივ, დადებით გმირს დინამიკურად, განვითარების პროცესში წარმოაჩენს, რომლისთვისაც ადამიანური თვისებები, სისუსტეს რომ უწოდებს ზოგიერთი მკვლევარი, უცხო არ არის. შუა საუკუნეების ესთეტიკურმა აზროვნებამ ადამიანში შენიშნა საკუთარი თავის წიაღში არსებულ ნაკლოვანებათა აღმოფხვრის ტენდენცია, რაც სინანულით, აღიარებით, მონამეობითა და სულიერი განწმენდით მიიღწევა. ყოველივე ეს წარმოაჩენს ჰაგიოგრაფიის მთავარ, დადებით გმირს ყოველივე ამქვეყნიურზე ამალგებულად, ამიტომაც მასში გამოკვეთილი ჰაგიოგრაფიული გმირის, როგორც სახის, ამალგებულობა.

წმ. იოანე ოქროპირის თხზულებაში „მონამეთათჳს“ ჩამოყალიბებულია ის თეორიულ-თეოლოგიური პრინციპები, რომლებითაც წარმოჩნდებიან წმინდანები, უმეტესად – მარტივნი. აქ ერთ-ერთი მთავარი განმსაზღვრელი ნიშანია გმირის ნათელმოსილება.

იაკობ ხუცესის თხზულების მთავარი პერსონაჟი, გმირი, სოციალური თვალსაზრისით, უმაღლესი არისტოკრატიული ფენის წარმომადგენელია, ქვემო ქართლის პიტიახშის მეუღლე და სომეხთა მხედართმთავრის ვარდან მამიკონიანის ასული, რომელსაც მამისაგან სახელად ვარდან ერქვა, ხოლო სიყვარულით შუშანიკს უწოდებდნენ: „მამისაგან სახელით ვარდან, ხოლო სიყვარულით სახელი მისი შუშანიკ“ (ძეგლები, I, 1964: 11). შუშანიკი სომხური წარმომავლობის სახელია და, როგორც არაერთგზის აღინიშნა სამეცნიერო ლიტერატურაში, შრომანს ნიშნავს; საღვთისმეტყველო ლიტერატურა შრომანს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის სიმბოლოდ სახავს, რის გამოც ქვემო ქართლის დედოფლის სახელი სახისმეტყველებითა და დატვირთული და წინასწარვე მონიშნავს მის სულიერ მისიას საქართველოსთვის. შრომანი სინმინდის, სინათლის სიმბოლოა, ამიტომ წმიდა შუშანიკის სახელშივე მუდამედება მისი ნათლითმოსილობა.

ნათლის ტროპიკა საღვთისმეტყველო მწერლობაში სიმბოლურ ფუნქციას იძენს. ნათელი ორგვარია: 1. შეუქმნელი, მარადიული და 2. შექმნილი, დრო-ჟამში განხორციელებული; წმიდა შუშანიკი მარადიული ნათლის დამკვიდრებისაკენ მიილტვის, იგი, თავად ნათლის მატარებელი, ყველგან ნათლის დამკვიდრებას ცდილობს. ღვთაებრივი ნათელი საფრთხეში აღმოჩნდა პიტიახშთა ოჯახში, ვარსკენის ღალატის შედეგად. ოჯახის ღირსება და მასზე გადმოსული ღვთაებრივი მაღლი წმიდა შუშანიკმა უნდა შეინარჩუნოს.

იაკობ ხუცესის სიტყვით, წმინდა შუშანიკი ბავშვობიდანვე ღვთისმომში და მოყვარულია, განსხვავებით მეუღლისაგან – ვარსკენ პიტიახშისაგან; იგი ბიბლიური სახისმეტყველებით წარმოჩნდება, რადგან შიში უფლისა დასაბამი არს სიბრძნისა. წმ. შუშანიკის ღვთისმომშიებაში ავტორი იმას უნდა გულისხმობდეს, რომ იგი ბავშვობიდანვე ეზიარა ჭეშმარიტებას, ღვთის ამ დიდ მაღლს. ამით წინასწარვე თქმულია ისიც, რომ მას ვერაფერ და ვერაფერი განაშორებს ქრისტიანულ ღმერთს, რწმენას არ უღალატებს. ღვთის შიში წარმართავს მის შემდგომ ქმედებასაც, როდესაც თავისი შვილებითურთ ღვთის მოშიშებით შედის ეკლესიაში და ლოცულობს, შვილებს ღვთის წინაშე წარადგენს, რათა მან დაიცვას ისინი მტრის ქმედებისაგან. დედოფლის გადაადგილება პიტიახშის სასახლიდან ეკლესიაში შვილებთან ერთად ადასტურებს იმას, რომ წმინდა დედოფალი სივრცულად ქრისტიანულ სამყაროსთანა დაკავშირებული. წმიდა შუშანიკში ნათელია დავანებული, ის ღვთაებრივი ნათელი, რომელიც მას ნათლისღების შედეგად აქვს მოპოვებული. ღვთის შიში არა აქვს ვარსკენ პიტიახშს, რომლის შესახებ ავტორი გვაუწყებს, „არცა შიში ეხილვა“ ქრისტეს სჯულისთვისო.

„შუშანიკის წამების“ სიუჟეტი კომპოზიციურად ქრისტიანული დრო-სივრცისა და ნათლის ტროპიკის ასახვის თვალსაზრისით ორნაწილიანია: 1. პირველია შუშანიკის, ვითარცა დედოფლის, მონაშემდ ქცევის რთული და დინამიკური პროცესი, როდესაც წმინდანი სულიერი ძლიერებით აღიჭურვება და ამაღლებული სახით წარმოიდგინება; იგი იწყება წინადადებით: „და ან დამტკიცებულად გითხრა თქუენ აღსასრული წმიდისა და სანატრელისა შუშანიკისი“ (ძეგლები, I, გვ. 11); წმიდა ღე-

დოფლის ყოველი ნაბიჯი, ყოველი სიტყვა ნათლითაა გაბრწყინებული; ამავე დროს, იგი ქრისტიანულ სიერცულ არეალშია წარმოსახული ავტორის მიერ; 2. მეორე ნაწილი უკვე ჩამოყალიბებული წმინდანი-მონამის სრულყოფილებას გვამცნობს. ესაა სისრულეს მიღწეული დედოფლის ტანჯვის ჩვენება, რაც განზოგადებულ იერსახეს იძენს და იწყება წინადადებით: „და მიერთგან განითქუა ყოველსა ქართლსა საქმშ მისი“ (ძეგლები, I, გვ. 22), რაც, აგრეთვე, ნათლითაა განათებული და წარმართული, ვინაიდან მისმა მონამებრივმა მოღვაწეობამ ღვთაებრივი ნათლით გააბრწყინა და გაამშვენიერა ციხე, რომელშიც წმინდა დედოფალია დავანებული. მისი ქრისტიანული ცნობიერება ნათლის შემეცნებას ეფუძნება. ამიერიდან წმიდა დედოფალი დროსიერცულად განუშორებელია ქრისტიანული სამყაროსაგან.

ჰაგიოგრაფიულ სახე-პერსონაჟებს ორი მხარე აქვთ: 1. უმთავრესია მათი მისტიკურობა, რაც მათი სულიერი ცხოვრების ასახვას ეფუძნება; ისინი ამალღებულის ნიშნით არიან აღბეჭდილნი; მისტიკური სიმბოლიკა კანონიკითაა განსაზღვრული და მხატვრული ელემენტის, ანუ გამონაგონის შეტანა დაუშვებელია, ყოველივე აისახება „ვითარცა იგი იყო“... ყოველივე არის „ჭეშმარიტი და უტყუელი“ და გამოითქმება „დამტკიცებულად“, „სრულიად ჭეშმარიტად“; 2. მეორე მხარეა მხატვრულ-ესთეტიკური, რომელიც ადამიანის თავისუფალი, შემოქმედებითი აზროვნების შედეგია. მთავარი გმირი ამალღებულის მშვენიერებით წარმოჩნდება, რაც მისი მხატვრულ-ესთეტიკური გააზრების საფუძველს ქმნის. ჰაგიოგრაფიული გმირი ზნეობრივი მაგალითია, გზის მაჩვენებელია თანამედროვე საზოგადოებისა და მომავალი თაობებისათვის. ჰაგიოგრაფიის მთავარმა პერსონაჟმა მაგალითი უნდა მისცეს მორწმუნე მრევლს, რაც მისი ღვანლის უმთავრეს მიზანდასახულობას გულისხმობს. ესაა აპოსტოლური მოძღვრებით გამოხატული თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ წმინდანს მიმბაძველი უნდა გაუჩნდეს („კეთილ არს ბაძვაჲ კეთილისათეს მარადის“ – გალატ. 4, 18).

ქვემო ქართლის დედოფალს, წმინდა მონამე შუშანიკს, რომელიც მუდმივად თან დაატარებდა და კითხულობდა ევანგელესა და წიგნებს წმინდა მონამეთა შესახებ, სავსებით სწორად ჰქონდა გააზრებული თავისი სულიერი მისია, რეალურად განსაზღვრავდა რწმენისა და ერისადმი დამოკიდებულებას.

წმინდა შუშანიკის ხატ-სახის წარმოჩენისას, დროსიერცული თვალსაზრისით, საჭიროდ მიგვაჩნია მის გვარტომობაზე, ჩამომავლობაზე საუბარი. მამიკონიანები სომხეთის უწარჩინებულეს საგვარეულოთა რიცხვს განეკუთვნებოდნენ, ხოლო თანამდებობრივად მხედართმთავრები იყვნენ. ნ. ჯანაშიას დამონმებული აქვს სომეხი ისტორიკოსის ფავსტოს ბუზანდის ცნობა, რომ მამიკონიანები ჭენთა მეფეების ჩამომავლები იყვნენ (ჯანაშია, 55-56; 59); ნ. ადონცისა და ნ. ჯანაშიას ვარაუდით, ჭანი//ჭენი პარალელური ფორმებია და ერთ-ერთ ქართველურ ტომს უნდა მიუთითებდეს (იქვე). ივანე ჯავახიშვილმა ყურადღება გაამახვილა თხზულების სომხური თარგმანების სახელწოდებებზე, რომლებშიც ნახსენებია შუშანიკის წინაპრები. შუშანიკის მამა, ვარდან მამიკონიანი სომეხთა ცნობილი კათალიკოსის საჰაკის ქალიშვილის – საჰაკანუშის შვილიშვილი იყო. ვარდანის მამა ჰამაზას მამიკონია-

ნიც ცნობილი პიროვნება ყოფილა. ვარდან მამიკონიანი თავისი ქვეყნის ინტერესებისათვის მებრძოლი პიროვნება იყო. სპარსეთის შაჰმა იეზიდგერდ მეორემ 449 წელს მას, აგრეთვე, არშუშა პიტიახშს და სხვა დიდებულებს, გამაზღვანება მოსთხოვა. ისინი იძულებულნი გახდნენ შაჰის ეს მოთხოვნა აღესრულებინათ. მაგრამ 451 წელს სამშობლოში დაბრუნებულები სპარსელებს აუჯანყდნენ. ვარდანი ამ აჯანყებისას დაიღუპა, 26 მაისს. საინტერესოა „შუშანიკის წამების“ ავტორის, იაკობ ხუცესის დამოკიდებულება ამ ფაქტისადმი. მან შესანიშნავად იცის ვარდან მამიკონიანისა და არშუშა პიტიახშის გამაზღვანების ამბავი, მაგრამ არსად ახსენებს, პირიქით, ვარდანი და არშუშა მისაბაძ პიროვნებებად არიან დასახულნი. ჩანს, ეს იმით იყო განპირობებული, რომ მათი გამაზღვანება ოდენ მოჩვენებით ხასიათს ატარებდა, სინამდვილეში ისინი თავიანთი ერისა და ქვეყნის, აქედან გამომდინარე კი, რწმენის ერთგულნი რჩებოდნენ, რადგან ეს ის ეპოქა იყო, როდესაც მამული და რჯული ერთმანეთს გადაჯაჭვულად წარმოიდგინებოდა, რწმენის ერთგულება თავისთავად გულისხმობდა მამულის სამსახურს.

ვარდანისა და არშუშას თანამოაზრობა ოჯახური ურთიერთობითაც იყო განმტკიცებული, არშუშა პიტიახში და ვარდანის ძმა ჰმაიკი ქვისლები იყვნენ. ვარდანისა და ჰმაიკის ომში დაღუპვის შემდეგ არშუშამ იზრუნა მათ ოჯახებზე, მათი შვილები თავისთან წაიყვანა ცურტავში და თავად ზრდიდა. ამას შუშანიკისა და ჯოჯიკის დიალოგიც ადასტურებს. „შუშანიკის წამება“ მიუთითებს, რომ შუშანიკი კარგად იცნობდა არშუშა პიტიახშის ოჯახს, მის თითოეულ წევრს. ცხადია, მან ყველაზე უკეთ იცოდა თავისი მეუღლის, ვარსქენ პიტიახშის ხასიათი, ბუნება, დამოკიდებულება რწმენისადმი, გარესამყაროსადმი. იგი ყოველთვის გრძნობდა და განიცდიდა ვარსქენის, თავისი შჯულიერი, „სანუთროული“ მეუღლის გულგრილობას ქრისტიანული სარწმუნოებისადმი, იგი თავადაც ბევრს ლოცულობდა და სხვებსაც ევედრებოდა, ელოცათ მისთვის, რათა „ცვალა იგი ღმერთმან სახისა მისგან უგუნურებისა და იქმნამცა გონიერებასა ქრისტისსა“ (ძეგლები, I, 12). სწორედ ამიტომ სპარსეთში სამეფო კარზე წასული ვარსქენის სამშობლოში დაბრუნებისას დესპანად წარმოგზავნილ მონას წინასწარმეტყველურად ჰკითხა: „უკუეთუ სულითა ცხოველ არს იგი, ცოცხალმცა ხართ იგიცა და შენცა. უკუეთუ სულითა მომკუდარ ხართ, მოკითხვად ეგე შენი შენდავე მოიქეცინ“ (ძეგლები, I, 12). ნმ. შუშანიკ დედოფლის სიტყვების მიხედვით, ვარსქენის სივრცული არეალი სპარსულ-მაზდეანურია, მისი დროითი აღქმაც სპარსულ-მაზდეანურია, რადგან, იგი მაზდეანური რელიგიის წესებს იცავს, მას ემორჩილება, სპარსეთში მიმოდის, მისი პოლიტიკური ინტერესების განხორციელებისათვის იბრძვის. თვით შუშანიკ დედოფალი ქრისტიანულ სივრცეში რჩება. „სულით სიცოცხლე“ ქრისტიანობის დაცვაა, „სულით სიკვდილი“ ქრისტიანობის უარყოფა და მაზდეანობის მიღებაა, რჯულის ლალატია.

ამპარტავან ფეოდალს, ვარსქენ პიტიახშს, სპარსულ-მაზდეანურ სივრცეში დამკვიდრებულს, განზრახული აქვს, რომ სპარსეთიდან დაბრუნებას საზეიმო ელფერი მისცეს და თანამედროვეთ მოველინოს, „ვითარცა ერთგული“. ამ ორ სიტყვაში დროსივრცულად მჟღავნდება ვარსქენის პიროვნული თვისებები. იაკობ ხუცესი

არაფერს გვეუბნება ვარსკენის პოლიტიკურ ზრახვებსა და მიზანდასახულობაზე, ყურადღებას მის მიერ რწმენის უარყოფაზე ამახვილებს, მაგრამ ზემოხსენებული მრავლისმეტყველი ფრაზა უდიდეს გამომსახველობით ძალას იძენს და ვარსკენის სახეს ახალ შტრიხებს სძენს. მართალია, ავტორი ვარსკენთან შვილებისა და ქვეშევრდომების შეხვედრის შესახებ არაფერს გვამცნობს, მაგრამ შინიდან ეკლესიაში გადასული დედოფლის საქციელს პატივმოყვარე პიტიახში უთუოდ უნდა გაეღიზიანებინა, ვინაიდან მან შვილებიც თან წაიყვანა ტაძარში. ამიტომ, საფიქრებელია, რომ შვილები მამას არ უნდა შეგებებოდნენ, ისინი დედას ახლდნენ ეკლესიაში. აქედან გამომდინარე, წმიდა შუშანიკისა და ვარსკენის შვილების დროსივრცული არეალი ქრისტიანულია. მაგრამ შეძლებდნენ თუ არა მცირეწლოვანი ბავშვები რწმენის დაცვასა და შენარჩუნებას? ამ საშიშროებას გრძნობდა დედოფალი და საბოლოოდ ასეც მოხდა. ნაწარმოებში წმინდანის სახის, როგორც იდეალური პერსონაჟის, წარმოჩენასთან ერთად დიდი ოჯახური დრამა იკითხება.

„შუშანიკის ნამებაზე“ საუბრისას ამიტომაც ხდება აუცილებელი ვარსკენზე ფიქრი, ვინაიდან შეუძლებელია მხოლოდ შუშანიკის სახის სრულყოფილად გააზრება, თუ იქვე არ იქნა ნაჩვენები ვარსკენი. შეპირისპირების მხატვრული ხერხი აღმოჩნდა უნიკალური, რომელმაც მკითხველს თვალწინ გადაუშალა მისაბაძი პერსონაჟიც და მტარვალის ტიპიც. შევნიშნავთ, რომ ეს მხატვრული ხერხი საზოგადოდ გასდევს ლიტერატურულ ნაწარმოებებს. გავიხსენოთ, რომ ვარსკენი სპარსეთში ყოფნისას გამაზღვანდა და, ამ რელიგიის წესისამებრ, მეორე ცოლი შეირთო; გახარებულმა სპარსთა მეფემ მეფის ასული მიათხოვა. ეს ერთადერთი ცნობაა დაცული იაკობის თხზულებაში ვარსკენის მეორე ცოლის შესახებ, მაგრამ ფაქტი საგანგებოდაა აღნიშნული. ეს ფაქტიც წარმოაჩენს ვარსკენის სრულ კავშირს სპარსულ-მაზღვანურ დროსივრცულ სამყაროსთან.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას, რომ ვარსკენის ღალატს სამი მხარე აქვს: მან უღალატა ოჯახს, რწმენას და ერს. აქედან გამომდინარე, მას შუშანიკის განცდათა სამი მხარე უპირისპირდება: პირადი, სარწმუნოებრივი და ეროვნული. ქვეტექსტებში ნათლად იკითხება, რომ შუშანიკსა და ვარსკენს შორის წარმოქმნილი კონფლიქტი მხოლოდ სარწმუნოებრივ საფუძველზე არ აღძრულა. ვარსკენის სისასტიკე და დაუნდობლობა შუშანიკის მიმართ იმითაცაა განპირობებული, რომ გარეგნულად შეინარჩუნოს პიტიახში, ანუ დიდგვაროვანი ფეოდალის ოჯახის ერთიანობა და მისი ცოლი „ზეპური დედის“ ფუნქციას აღასრულებდეს ოჯახში, ნაცვლად სენაკში განმარტოებისა. სამართლიანობა მოითხოვს იმის აღნიშვნას, რომ ნაწარმოებიდან ვერ დავიმომწმებთ ისეთ დეტალს, რომელიც ადასტურებდეს ვარსკენის მიერ წმიდა შუშანიკისაგან სარწმუნოების გამოცვლის პირდაპირ მოთხოვნას. ეგაა, ვარსკენი სპარსთა მეფეს დაჰპირდა: „რომელი იგი ბუნებითი ცოლი არს და შეილნი, იგინიცა ესრე მოვაქცინე შენსა სჯულსა, ვითარცა ეგე მე“ (ძეგლები, I, გვ. 12). ვარსკენი ამ დანაპირებს ვერ ასრულებს, რადგან იგი შუშანიკის უმტიკიცეს წინააღმდეგობას გადააწყდა და ვერა და ვერ დაიმორჩილა ოდესღაც სიყვარულით შერთული მეუღლე. „ბუნებითი ცოლი“ ვარსკენის ცხოვრე-

ბის ორ პერიოდს მიუთითებს: 1. მხოლოდ „ბუნებითი ცოლი“ რომ ჰყავს და 2. „ბუნებითი ცოლის“ გვერდით მას სპარსთა მეფის ასულიც უმშვენებს მხარს, რაც სრულიად მიუღებელი რამ არის ჭეშმარიტი ქრისტიანისათვის. ე. ი. ვარსქენის პირად ცხოვრებაში დროსივრცულად ორი პერიოდი გამოსაყოფი. ცხადია, წმიდა შუშანიკი, ქრისტიანულ მოძღვრებაზე აღზრდილი, ვერ შეეგუება სჯულიერი მეუღლის გაორებულ ცხოვრებას, მას ღირსება შეუღლებს, ამიტომ მან უნდა გადადგას გადამწყვეტი ნაბიჯი.

პაგიოგრაფიის მიზანია ყოველივე ამქვეყნიურზე ამაღლებული წმინდანის სახის ჩვენება, რისთვისაც აუცილებელია მისი მიმართებების წარმოსახვა უფლისადმი, ზესთასოფლური და სოფლური სამყაროსადმი, ირგვლივ მყოფთადმი. ყოველივე ამას, რასაკვირველია, თან სდევს წმინდანის სულიერი სამყაროს, პიროვნულ ღირსებათა და შესაძლებლობათა წარმოჩენა. მწერლის მიერ წარმოდგენილი წმ. შუშანიკი ძლიერი, მტკიცე, ურყევი პიროვნებაა, რომელმაც ამქვეყნიური პატივი და დიდება დათმო, ფიზიკური ტანჯვა-ნამება და შეურაცხყოფა სამგზის გადაიტანა, შიმშილისაგან სიკვდილის პირას მყოფმა უმძიმეს განსაცდელს გაუძლო, უმკაცრეს ასკეტურ პირობებში ციხეში გაატარა ექვს წელზე მეტი და აღესრულა, მისივე სიტყვების კვალობაზე, ვითარცა „უქუანაბსკენელი ესე მეთერთმეტე მოქმედი ვენახისა“ (ძეგლები, I, გვ. 28).

წმ. შუშანიკი წანარმოების დასაწყისშივე ნეტარად და სამგზის სანატრელად მოიხსენიება; ცხადია, ეს პაგიოგრაფიული ჟანრისათვის დამახასიათებელი ეპითეტ-განსაზღვრებებია, მაგრამ მთავარი ისაა, თუ როგორ გახდა იგი სანატრელი და ნეტარი. ნეტარი ავგუსტინეს მოძღვრებით, ნეტარი სულიერ ჭეშმარიტებას, სულიერ სიბრძნეს ჩამწვდარი ადამიანია, იგი ღვთის რჩეულია, რომელსაც ძალუძს სოფლის საზრუნავთაგან შორს დგომა და უზენაეს სიკეთესთან ზიარება, რაც მას სულიერ სილამაზეს ანიჭებს. შუშანიკი, სამგზის სანატრელი წმინდანი, სულიერი მშვენიერებითაა შემკული. მაგრამ ეს მას შემდეგ, რაც თხზულების პირველ ნაწილში, პირველ ათ თავში გაივლის ტანჯვა-ნამების, გვემის, ფიზიკური შეურაცხების მძიმე გზას. ეს გზა გოლგოთისაკენ მიმავალი მაცხოვრის გზას ჰგავს. იაკობ ხუცესი წმიდა შუშანიკს წარმოაჩენს, როგორც დედას და ქვეყნის დედოფალს, რაც მას უდიდეს მოვალეობას აკისრებს ოჯახისა და ქვეყნის წინაშე. ამ თვალსაზრისით მას მძიმე ხვედრი ხვდა წილად. თხზულების პირველ მონაკვეთში იგი ზრუნავს შვილებზე, რომლებიც ღვთის მიცემულნი არიან და რომლებსაც იმ საკურთხეველის წინ წარუდგენს ღმერთს, სადაც ისინი მოინათლნენ და ეზიარებოდნენ ქრისტეს სისხლსა და ხორცს. ეკლესია ღმერთთან დამაკავშირებელია, საკურთხეველის წინ მდგარი კონტაქტს ამყარებს ღმერთთან და სულიერ თანამოქალაქეებთან, ანუ მოყვასთან. ამით იგი შვილებს შეახსენებს, თუ როგორი მოთმინება და სიმტკიცის გამოჩენა უმართებო, თუ მამისაგან რჯულის გამოცვლის საფრთხე დაემუქრებათ. ეს ეპიზოდი მოტივირებაა შემდგომში საპყრობილეში მყოფი წმ. შუშანიკის რეაქციისა, როდესაც მან შვილების გამაზღვებების ამბავი შეიტყო. მან რწმენა და პიროვნული ღირსება დედობაზე მალლა დააყენა და, მიუხედავად იმისა, რომ მძიმედ განიცადა

შვილების მიქცევა სხვა რჯულზე, მათი დროსიერცული სამყაროს შეცვლა, ამის შემდეგ მათი ნახვის სურვილი არ გასჩენია, ავტორის სიტყვით, „სახელიცა მათი სძაგდა სმენად“. წმ. შუშანიკმა წინასწარმეტყველურად იგრძნო მოსალოდნელი საფრთხე, რაც შვილებს მამისაგან ელოდათ. შვილებისათვის მისაბაძი, ზნეობრივი მაგალითი უნდა ყოფილიყო დედა, მტკიცე და ურყევი, შეუპოვარი და სულიერად ამაღლებული. თითქოს მოულოდნელია წმინდანისაგან შვილების „შეძაგება“, მაგრამ დედას მათი მიუღებელი, უღირსი საქციელის მიღება და გაზიარება არ სურს, ვინაიდან საქმე მათ სულიერ მომავალს ეხება, მათი ქრისტიანული ცნობიერების შეცვლას და გასპარსულება-გამაზდენებას ეხება. მათი ღმრთისუფლიერი სივრცე შეიცვალა, რაც წმიდა დედოფლის ქრისტიანულ ცნობიერებას ეწინააღმდეგება. თავად კი ღმერთს შესთხოვს: „გმადლობ შენ, უფალო ღმერთო ჩემო, რამეთუ იყვნეს-ვე არა ჩემნი, არამედ შენნი მოცემულნი იყვნეს. ვითარცა გნებავს, იყავნ ნებაჲ შენი, უფალო, და მე დამიცევ საქმეთაგან მტერისათა“ (ძეგლები, I, გვ. 23).

მწერლისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შუშანიკის, როგორც ქვემო ქართლის საპიტიახშოს დედოფლის სახის წარმოჩენა, ვინაიდან იგი თავისი ერთგულებით ქრისტიანული სარწმუნოებისადმი მაგალითს აძლევს თანამემამულეებს – თანამოქალაქეებს. ვარსქენ პიტიახში მკაცრად განსჯის მის წასვლას სასახლიდან და საყვედურს უთვლის შუშანიკ დედოფალს: „რადჲა ჴელ-ინიფა ჩემ ზედა ცოლმან ჩემმან ესევეითარისა საქმედ? ან მივედით და არქუთ, ვითარმედ შენ ჩემი ხატი დაამჴუ და საგებელსა ჩემსა ნაცარი გარდაასხ, და შენი ადგილი დაგიტყვებიეს და სხუად წარსრულ ხარ“ (ძეგლები, I, გვ. 14). აქაც დრო და სივრცე იცვლება, დედოფალი ქრისტიანულ სივრცეში რჩება, პიტიახში სპარსულ-მაზდენურს ეზიარება და იღებს. სწორედ აქ წარმოჩნდება წმიდა შუშანიკის ქრისტიანული მრწამსი, მსოფლხედვა და შეურიგებლობა სანუთოროული მეუღლის ანტიქრისტიანული ქცევებისადმი. მან, ვარდან მამიკონიანის ასულმა და არშუშა პიტიახშის ოჯახის წევრმა, ძალიან კარგად იცის წინაპართა ღვანლის დაფასება ქვეყნისა და ერის წინაშე: „არა თუ მე აღმემართა ხატი იგი და მემცა დავამჴუ, ხოლო მამამან შენმან აღჴმართნა სამარტკლენი და ეკლესიანი აღაშენნა და შენ მამისა შენისა საქმენი განჴრყუნენ და სხუად გარდააქციენ კეთილნი მისნი; მამამან შენმან წმიდანი შემოიხუნა სახიდ თუსა, ხოლო შენ დევნი შემოიხუნენ; მან ღმერთი ცათად და ქუეყანისად აღიარა და ჴრწმენა, ხოლო შენ ღმერთი ჴეშმარიტი უფარ-ჴყავ და ცეცხლსა თაყუანის-ეც. და ვითარცა შენ შემოქმედი შენი უფარ-ჴყავ, ეგრეცა მე შენ შეურაცხ-გყავ. და თუ მრავალი ტანჯვაჲ მოანიო ჩემ ზედა, მე არა ვეზიარო საქმეთა შენთა“ (ძეგლები, I, გვ. 15). ამ სიტყვებით გამოხატა თავისი მრწამსი წმიდა დედოფალმა. წმიდა დედოფლის სიტყვით წარმოაჩინა იაკობ ზუცესმა ურჩი შვილი, რომელიც წარსაწყმედელს მიეცა, მამა-პაპათა ღალატის გამო შეჩვენებულ იქნა. მაგრამ როდესაც მას ეპისკოპოსი აფოც, მაზლი ჯოჯიკი და მაზლის ცოლი ვედრებით აიძულებენ შინ დაბრუნებას, დედოფალმა გადანყვიტა სასახლეში მიბრუნება შემდეგი სიტყვებით: „უფალო ღმერთო, შენ უწყი, ვითარმედ მე გულითად სიკუდილდ მივალ“ (ძეგლები, I, გვ. 16). ამას იმიტომ ამბობს, რომ იგი ვერ გაიზიარებს მეუღლის საქმეს, ფიზიკურად დაბ-

რუნდება სასახლეში, მაგრამ სულიერად კვლავ ქრისტიანულ გარემოში დარჩება. მისი ღმრთივსულიერი და სათნო ბუნება ვერ შეეგუება მოლაღატე მეუღლის მაზდეანურ რწმენას. ღვთის მგმობელთან რა საერთო უნდა ჰქონდეს ზემორე სიტყვათა მთქმელს, მაგრამ, ჩანს, გარეგნული ერთიანობის მოსაჩვენებლად. თუმცა შემდგომი ქმედება დედოფლისა აქარწყლებს მის ამ მოჩვენებითობას, ვინაიდან იგი „ა-რა დაჯდა თვისა მას გალიაკსა, არამედ სენაკსა შინა მცირესა“ (იქვე). აქ შეიძლება წმიდა შუშანიკის ქცევაში წინასწარჭერეტა მოვიაზროთ, ვინ იცის, იქნებ შეძლოს უბადრუკი და უგულისხმო მეუღლის შემობრუნება. თუმცა პურობის ეპიზოდი საბოლოოდ ადასტურებს, რომ შეუძლებელია შუშანიკისა და ვარსქენის შერიგება, მათ შორის სამუდამოდ განყვეტილია ის კავშირი, რაც პიტიახშსა და დედოფალს, ცოლსა და ქმარს აკავშირებთ ერთმანეთთან. ნანამები, გვემული დედოფალი მეუღლისათვის სამკაულების გაგზავნას განიზრახავს, თავად პიტიახშიც ითხოვს ამას და წმ. შუშანიკ დედოფალიც ამქვეყნიური დედოფლობის სიმბოლოსაგან – სამკაულებისაგან განძარცველი წარმოდგება. მ. გიგინეიშვილის დაკვირვებით, სამკაულებს იაკობ ხუცესის სახისმეტყველებაში მნიშვნელოვანი როლი ეკისრება; „გარდა იმისა, რომ იგი ნათელყოფს მწერლის შემოქმედებითი აზროვნების ფორმების მჭიდრო კავშირს ბიბლიურ სამყაროსთან, აგრძელებს გმირთა სახეების ჩამოქნას. ვარსქენის მიერ ამქვეყნიური პატივისათვის მცდელობას უპირისპირდება ამქვეყნიური პატივისაგან განმდგარი და სულიერი ღირებულებებისაკენ მიდრეკილი მონაკვეთებს შორის... ავტორის მიერ ქრისტეს სასძლოდ დასახული შუშანიკი ვარსქენს თავის „სანუთრო მეუღლეს“ უწოდებს: „უღმრთოსა მას სანუთროსა მეუღლესა“. ისიც ანგარიშგასანევია, რომ თხზულებაში შუშანიკი ვარსქენის „ბუნებით ცოლად“ იხსენიება. თითქოს ამითაც გამოკვეთს იაკობ ხუცესი იმ გარემოებას, რომ ვარსქენისათვის უცხოა სულიერი მისწრაფებანი და ამდენად – სულიერი ქორწინებაც. ამავე დროს „სამკაული“ აზრობრივად ეხმიანება ქრისტიანულ ზნეთსწავლულებაში გავრცელებულ სიმბოლოს – „საკრველს“, როგორც სულის შემბორკვე ცოდვათა მეტაფორას... ამქვეყნიური პატივის მომასწავებელ სამკაულთაგან განძარცველი და „ცოდვათა საკრველთაგან“ განთავისუფლებული შუშანიკი დაბორკილია და „ვითარცა სძალი, შემკული საკრველთა მათგან“ (მ. გიგინეიშვილი, გვ. 231-232). ამ სიმბოლიკაში ისიც უნდა დავინახოთ, რომ ძვირფასი სამკაულები, დროის პოეტიკის გათვალისწინებით, მხოლოდ ამქვეყნიური პატივ-დიდების სიმბოლოა, ბორკილები – მარადიული სამყაროს ბინადარის სიმბოლოა, ე. ი. სამკაულებითა და ბორკილებითაც წარმოჩნდება წმ. შუშანიკის ქრისტიანული ცნობიერება და ქრისტიანული დროსიერცული სამყარო, რადგან წმ. შუშანიკის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ორ პერიოდს მიუთითებს: 1. სადედოფლო სამკაულების ფლობისა; 2. მისგან განძარცვისა და ბორკილებით აღჭურვისა. ამას წარმართავს რწმენა იმისა, რომ სულიერი ქორწინება წმინდა დედოფლისა შესაძლებელია მხოლოდ ზესთასოფელში.

იაკობ ხუცესმა წმ. შუშანიკ დედოფალი თავად იხილა „ტარიგი იგი ქრისტისი შუენიერად, ვითარცა სძალი, შემკული საკრველთა მათგან“ (ძეგლები, I, გვ. 22), რაც თვით ავტორის ქრისტიანულ თვალთახედვასთან ერთად იმ უხილავ ესთეტიკურ ფენომენსაც მიუთითებს, რომელიც თავიდან ბოლომდე გასდევს „შუშანიკის წამებას“. წმ. შუშანიკი, დედოფალი არის „ტარიგი იგი ქრისტესი“, რომელიც „საკრველთა მათგან“ შემკული მშვენიერად და სძალივით წარმოდგება. მისი „შუენიერება“ მისი სულიერებაა, მისი ნათლითმოსილებება, რომლითაც აღავსო და განამშვენა ჯერ სენაკი, სადაც მოათავსეს, და შემდეგ ციხე, სადაც ექვს წელზე მეტი გაატარა უმძიმეს პირობებში.

წმ. შუშანიკი სულიერი დედოფალი გახდა, სულიერი დედოფლობა კი ნათელმოსილებება, ლეთაებრივი ნათლით შემოსვლა. ეს ურთულესი გზა იყო მისი ცხოვრებისა, ვინაიდან მას სავსებით სწორად ესმის ქორწინების საიდუმლო და ამიტომ ცდილობდა სანუთროული მეუღლის სულიერებაზე, სხვებსაც ევედრებოდა მის მოქცევას, მაგრამ „არა იყო მისგან გაგონებაჲ, არცა სმენაჲ“. პავლე მოციქულის ეპისტოლეებში ნაქადაგები ცოლქმრული ერთგულება და სიყვარული შუშანიკის საქციელს განსაზღვრავს, მაგრამ წმიდა წერილის სწავლება ათქმევინებს: „არა დამონებულ არს ძმად, გინა დაჲ, არამედ განეყენენ“. ქმარი ვალდებულია, უყვარდეს და პატივს სცემდეს ცოლს, ზრუნავდეს მასზე, არ შეურაცხყოფდეს. ქრისტიანული ზნეობისა და ქორწინების საიდუმლოს მიხედვით, ცოლ-ქმარს შორის არ უნდა ჩადგეს მესამე. კტეზიფინში მყოფმა ვარსკენმა კი „ბუნებითი ცოლის“ გვერდით სხვა ქალი შეერთო, თანაც საკუთარი სურვილით, პეროზისათვის ერთგულების დამტკიცების მიზნით: „ხოლო სანყალობელი ესე ცოლსა ითხოვდა სპარსთა მეფისაგან, რაფთამცა სათნო ეყო მეფესა“ (ძეგლები, I, გვ. 12). ეს ეპიზოდი იმის დასტურია, რომ ვარსკენმა ქორწინების საიდუმლო შეურაცხყო, შელახა. აქედან გამომდინარე, წმიდა შუშანიკი, ვითარცა წმიდა წერილისეული „ცოლი კეთილის“ განმასახიერებელი, ვარსკენს მიიჩნევს ქორწინების საიდუმლოს დამრღვევად სრულიად სამართლიანად და თავისი განდგომით, ოჯახიდან წასვლით გამოხატავს სანუთროული მეუღლის მიმართ პროტესტს. წმიდა შუშანიკის სულიერი დედოფლობა იმითაცაა წარმოჩენილი, რომ იგი სადედოფლო სამოსლის – ანტიოქიური პალეკარტის ქვეშ ძაძებს ატარებს¹. ანტიოქიური პალეკარტის ტარება წმინდანი დედოფლის მიერ კიდევ ერთხელ მოწმობს მის ქრისტიანულ დროსივრცულ სამყაროსთან კავშირს, რადგან იგი მხოლოდ ქრისტიანული ცნობიერების ადამიანს შეუძლია ატაროს. ძაძების ტარებაც ქრისტიანულ ცნობიერებასა და დროსივრცულ გააზრებას ემყარება. ძაძები სულიერი გლოვის სიმბოლოა; ასევეა მატლების, რწყილების, ტილების უხვად დახვევა, რომლებიც მონამის ტანჯვის გამძაფრების მიზნითაა მოხმობილი. შეიძლება ამავე მიზნით საგანგებოდ გამკაცრებული ბუნების აღქმაშიც ქრისტიანული დროსივრცული ცნობიერება დავინახოთ. აგრეთვე, ქვეშაგებად ძველი გირჯაკი, სასთუმლად ალიზი, ლოცვისას მუხლთდრეკისათვის კილიკი, თვით წმიდა შუშანიკს მატლი ახვევია, ფეხები დასივებია და დაწყლულებია... ეს ყველაფერი ღვთისაგან ბოძებული სიკეთეა, რასაც აღნიშნავს კიდევ იაკობთან საუბრისას: „კეთილისა

ამისთვის სტირა, ხუცეს?" ან: „ნუ მძიმე გინჩნ, ხუცეს“. რასაკვირველია, „კეთილი“ მარადიულობასთან ზიარებაა, წმინდან დედოფალს ყოველივე ეს სანეტაროდ და ღვთის მადლად ესახება. ეს ყველაფერი ჰაგიოგრაფიულია, წმინდანის სივრცული სამყაროა, დროის აღქმაც ჰაგიოგრაფიულია, კეთილისა და ბოროტის ბრძოლაა.

ჯოჯიკთან საუბრისას მომკვდავი წმ. შუშანიკის მიერ წარმოთქმული სიტყვები „ულმროთსა მას სანუთროსა მეულღესა“ და იაკობის მიერ ქრისტეს შევნიერ სძლად დასახვა, ჯოჯიკის მიმართვაში გამყლავნებული მონივნება – „სძალო და მხევალო ქრისტესო“ – ერთდროულად მიუთითებს ამქვეყნიურობისა და ზესთასოფლის, მარადიულობისა და ჟამიერების, სანუთროული მეულღისა და ღვთაებრივი (ზეციური) სიძის დაპირისპირებას, რითაც წმიდა შუშანიკი წარმოჩნდება მარადიულობაზე, ზესთასოფლურზე, ზეციურ სასიძოზე ორიენტირებულ წმიდა მონამედ, რომლისთვისაც უმთავრესი ღირებულება სულიერებაა, ღვთიური ნათლით შემოსვაა. იგი სანუთროული ცხოვრების ნაცვლად მოიძოვებს სიხარულსა და ნეტარებას, წარმავალი დიდების ნაცვლად – საუკუნო დიდებას, წყალობას უფლისა. ცხადია, ყოველივე ამას ქრისტიანული დროსივრცული შემეცნება წარმართავს.

წმიდა შუშანიკი ერთხელ არჩეული გზის ერთგული რჩება სიცოცხლის ბოლომდე. იგი საკუთარ თავში ღვთის ხატს ხედავს და ატარებს. ამიტომაც ასე მოთმინებით, წონასწორობის შენარჩუნებით, კეთილმსახურებით, ქრისტიანული სიყვარულით ხვდება განსაცდელს, მზადაა ტანჯვა-წამებისათვის: „და მეცა დიდსა ღუანლსა განმზადებულ ვარ... ნუ იყოფინ ჩემდა, თუმცა ვეზიარე საქმეთა და ცოდვათა ვარსქენისთა... უმჯობეს არს ჩემდა ჳელთა მისთავან სიკუდილი, ვიდრე ჩემი და მისი შეკრება და წარწყმედა და სულისა ჩემისა“ (ძეგლები, I, გვ. 13-14). ამიტომ აღარ გვიკვირს წმ. შუშანიკის წინააღმდეგობა ჯერ პურობაზე წასვლისას, შემდეგ პურობისას საზრდელის მიღებაზე უარის თქმა, რასაც ვარსქენის მრისხანება და წმიდა შუშანიკის ფიზიკური ტანჯვა-წამება მოჰყვა. წმიდა შუშანიკი უკომპრომისოა სანუთროული მეულღის მიმართ, და ღვთის ნების გამოხატულებად მიიჩნევს მისგან გვემას. პურობიდან იწყება წმიდა შუშანიკის წამება, რაც სიმბოლური სახისმეტყველებით ემყარება ევანგელურ მონათხრობს საიდუმლო სერობის შესახებ. საიდუმლო სერობა იდეალურ პურობად, მონაწილეთა იდეალურ პურისმტეობად მიიჩნევა და, შესაბამისად, ამ დროს დაწესებული ექვარისტია ქრისტიანული მრწამსისა და ცხოვრების საფუძველთასაფუძველია. წმიდა შუშანიკი ხომ, ყველა წამებულის მსგავსად, მაცხოვრის, იესო ქრისტეს მონამებრივი გზის გავლით ხდება მონამე, იგი გაივლის სულიერი განვითარების ურთულეს გზას, რათა მიაღწიოს განღმრთობას. საგულისხმოა მწერლის მიერ წმიდა შუშანიკის მიერ პურობისას რძლისათვის ღვინიანი ჭიქის შეღწევა და ღვინის დაღვრა, რაც საოცრად გამჭვირვალე სიმბოლიკით მიანიშნებს წმიდა შუშანიკის მოსალოდნელ წამებაზე. როგორც შენიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში (მ. გიგინიშვილი), ღვინის დათხევა ერთგვარი წინასაფხურიცაა იაკობის მიერ წამებული დედოფლისათვის ღვინოში დამბალი პურის მიწოდებისა, რაც, ფაქტობრივად, ზიარების მაუნყებელია. აქაც ქრისტიანული

დროსივრცული პოეტიკა იჩენს თავს. ზიარებაზე მინიშნება ახალ თვისებრიობაში გადასვლის მაუწყებელია, ე. ი. დრო ქრისტიანიზებულად წარმოჩნდება.

წმიდა შუშანიკი ერთბაშად არ ქცეულა მონამედ, თავდაპირველად ის უჩივის თავის მარტოობას, წუხს, რომ დიდი გასაჭირის გადატანა მოუწევს, მაგრამ ეს დროებითია, ვინაიდან ესმის, რომ მონამებრივი გზა თვითშემეცნების ქრისტიანული გზაა, ინდივიდის, „მეს“ ქრისტეს კვალზე სვლისა და მასთან შეერთების, შერწყმის გზაა. საზოგადოდ, მონამის განცდა მოსალოდნელი წამების, გვემის, შეურაცხყოფის წინაშე ადამიანურია და იგი ჰაგიოგრაფიაში ევანგელური სახისმეტყველების კვალობაზე იჩენს თავს. სიკვდილის წინ წმიდა შუშანიკის მიერ თქმული სიტყვები ამას ადასტურებს. ჯოჯიკთან საუბრისას იგი აღნიშნავს მონამებრივი ხვედრის სიმძიმეს და ღვანლის სიღიადეს; აგრეთვე, ეს საუბარი იმასაც მოწმობს, რომ იგი ღვთისაგან მოელის განსჯას და ვარსკენისათვის შესაფერისის მიგებას: „ვითარ მან უუამოდ ნაყოფნი ჩემნი მოისთულნა და სანთელი ჩემი დაშრიტა და ყუავილი ჩემი დააჭნო, შუენიერება სიკეთისა ჩემისა დააბნელა და დიდება ჩემი დაამდაბლა. და ღმერთმან საჯოს მის შორის და ჩემ შორის“ (ძეგლები, I, გვ. 26-27). ეს სიტყვები ადასტურებენ, რომ წმიდა შუშანიკისათვის ორი სივრცე და ორი დროა: ზესთასოფლური და სოფლური, მარადიული და ამქვეყნიური. წმიდა შუშანიკი „ნაყოფის მოსთულვისა“ და „ყუავილის დაჭნობის“, ანუ ამქვეყნიურობისა და სოფლურის, სანაცვლოდ ღვთის წყალობას, მარადიულსა და ზესთასოფლურს, მოელის. ყვავილი ბიბლიური მეტაფორა-სიმბოლოა, მისი ხანმოკლე ყვავილობა, ფურცელთა დაცვენა ამქვეყნიური დიდების ამაოებას, წუთისოფლის წარმავლობას მინიშნებს. თუ ვარსკენმა წმიდა შუშანიკის „ყვავილი დააჭნო“, „ნაყოფნი მოსთულნა“ და „სანთელი დაშრიტა“, ეს იმიტომ, რომ მას მხოლოდ ამქვეყნიურის ხელყოფა ძალუძს, მან დედოფალს წარსტაცა ის, რაც წარმავლობასთანაა დაკავშირებული, ვინაიდან თავად ვარსკენი წარმავლობისთვის მეზრძოლია, ამქვეყნიურ დიდებასა და სიამოვნებაზე მზრუნველია; მას, სულიერის ხელმყოფს, წმიდა შუშანიკის სულიერების წარტაცება არ ძალუძს. ნათლითმოსილი ღმრთივსულიერი დედოფალი სანუთროულზე მზრუნველი ვარსკენისათვის მიუწვდომელია. ვარსკენი ძლეულია, წმიდა შუშანიკი ღვთის ნებით მძლეა, ვინაიდან თავად ქართველთა დიდი სიყვარულისა და თანალმობის მოპოვება შეძლო, ხოლო მათთვის რწმენისა და მხნეობის მინიჭება შეძლო; ამიტომაც მიდიან მასთან ღვთისმოსიში „აზნაურნი დიდ-დიდნი და ზეპურნი დედანი, აზნაურნი და უაზნონი სოფლისა ქართლისანი“... „რომელნი-იგი გულსმოდგინებით მონანილე ყოფილ იყვნეს შრომათა მათ სანატრელობით, ვითარცა ახოვანსა მკვნესა მიჰვედრიდეს ქრისტესა“ (გვ. 27). ასევე მიდიან და ერთგულებას, თანალმობას, სიყვარულს უდასტურებენ ეპისკოპოსები, მღვდლები, დიაკვნები.

თანაგრძნობა წმინდა შუშანიკისადმი არაერთგზის გამოუხატავს თხზულების მრავალ პერსონაჟს. თუმცა ისიც აჩვენა მწერალმა, თუ რა წინააღმდეგობას აწყდებიან ისინი პიტიახშის მხრიდან, რომელიც თავის ირგვლივ მხოლოდ შიშს თესავს, თავისი საქციელით რიდისა და კრძალვის ნაცვლად სიძულვილს იშვის. ყოველივე ეს დროითაა განპირობებული.

თვით წმიდა შუშანიკმა თავისი ღვანლი უკნინესად მიიჩნია და საკუთარ თავს „მეათერთმეტე მოქმედი ვენაკისაჲ“ უწოდა.

წმინდა შუშანიკისათვის „მეათეთმეტე მოქმედად ვენახისა“ ქცევის გზაზე თვითშემეცნების საშუალებებია ფსალმუნთა გალობა, ევანგელესა და წმიდა მონა-მეთა შესახებ წიგნთა კითხვა, სასწაულთმოქმედება, მძიმე პირობებში ცხოვრება, მარადის მღვიძარება, მარხვა, უდრტიწველობა, სიხარული მოსალოდნელი ტანჯვის გამო („დასაბამ სიხარულისა იქმნა ჩემდა ღამე ესე“), წამებისას დაღვრილი სისხლის სულის განმწმენდად მიჩნევა („სისხლი ესე განმწმედელი არს ცოდვათა ჩემთა“), გულისხმიერება სხვათა მიმართ. წმიდა შუშანიკი სასწაულს არ ელოდება, იგი თავად ხდება ღვთის ნებითა და შემწეობით სასწაულთმოქმედი. წმიდა დედოფლის ზემოთ დამონებული სიტყვები ადასტურებენ, რომ თვით შუშანიკი ყოფს თავის ცხოვრებას ორ პერიოდად, ცოდვილთან თანაცხოვრებისა და წმინდანობის გზაზე დადგომისა, რაც საბოლოოდ წმინდანად ჩამოყალიბებით დასრულდა. წამების ღამე დროსიერცული გამოყოფა ცოდვილთან თანაცხოვრებისა.

იაკობ ხუცესი თვალნათლივ წარმოსახავს ურთიერთსაპირისპირო პერსონაჟებს, რომლებიც განსხვავებული იდეალებით ცხოვრობენ და მიზანდასახულობაც განსხვავებული აქვთ. სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომელიც ვარსკენის რეაბილიტაციას გვთავაზობს. დამამტკიცებელ საბუთად მოაქვთ პურობის შემდგომი ეპიზოდი, როდესაც ვარსკენმა დილაბინდზე მოიკითხა წმ. შუშანიკი და თავადაც მოინახულა, როდესაც უთხრეს, ვერ გადარჩებო. მაგრამ პიტიახშის მიერ დედოფლის მონახულებას განასრულებს მისი ბრძანება: „ნუმცა ვინ შევალს ხილვად მისა“. ავტორი, მხატვრული სიტყვის დიდოსტატი, ერთი მარტივი წინადადებით გადმოსცემს მთავარ სათქმელს: „და თვით ნადირობად ნარვიდა“. სხვას შეიძლება მთელი გვერდები დასჭირებოდა იმის გადმოსაცემად, რომ პიტიახში იმიტომ კი არ ამდგარა დილაადრიან, რომ სინდისი ქნჯნიდა და დედოფლის მდგომარეობა ანუხებდა, არამედ სანადიროდ მიეშურებოდა. ნადირობა კი ბრძოლის სამზადისად განიმარტება ლექსიკონებში. ავტორის პოზიცია ვარსკენის წარმოსახვისას სავსებით ნათელი და გასაგებია. მას არავინ თანაუგრძნობს, გარდა იმ სპარსი კაცისა, რომელიც, როგორც ჩანს, მზირად არის მიჩენილი სასახლეში მცხოვრებთათვის. თითქოს ოჯახის სიმტკიცეზე ფიქრობს, თითქოს წმ. შუშანიკის სიბრალულით ევედრება სპარსი კაცი ვარსკენს დედოფლის განთავისუფლებას ბორკილებისაგან, მაგრამ მისი პირველი გამოჩენისთანავეა ნათქვამი, რომ იგი იყო „ზრახვითა ვარსკენისითა და ზაკუვით იტყოდა ამას და უნდა მონადირება ნეტარისა მის. ხოლო წმიდამან ცნა ზაკუვითი იგი ზრახვა მისი და მოიზღუდა თავი მისი მტკიცედ“ (ძეგლები, I, გვ. 14). წმიდა შუშანიკ დედოფლისა და ვარსკენ პიტიახშის სასახლეში სპარსი კაცი დაძრის და მოჩვენებითი სიმშვიდის შენარჩუნებისაკენ მოუწოდებს ცალკე წმიდა შუშანიკს, ცალკე – მრისხანე და დაუნდობელ ვარსკენს. ამკარაა, ჟამი ბატონობს. სპარსი კაცის სახით იაკობ ხუცესი სპარსთა პოლიტიკის ხასიათს, მათი მხრიდან დიპლომატიურ სვლებზე ორიენტირებას გვიჩვენებს. ყველაფერი მშვიდობიანად უნდა მოგვარდეს, მონესრიგდეს და არა დაპირისპირებით,

მკვეთრი ქმედებით. სპარსი კაცის ყოფნა ქვემო ქართლის პიტიახშის სასახლეში დროსივრცულად სპარსულ-მაზდეანურ სივრცეს უკავშირდება.

იაკობ ხუცესი წმინდა შუშანიკსა და ვარსქენს სახე-სიმბოლოებით მკვეთრად მიჯნავს და აპირისპირებს ერთმანეთთან. ამიტომაცაა „შუშანიკის წამების“ ქრონოტოპი საყურადღებო. წმიდა შუშანიკი მთელი არსებით დროსივრცულად ქრისტიანულ სამყაროს უკავშირდება. მოკლედ რომ შევაჯამოთ, იგი ეკლესიის მახლობლად მდებარე სენაკში გადადის სასახლიდან, დიდმარხვის დღეებში კვლავ ეკლესიას მიაშურებს, ანდერძად დაიბარა, იქ დაასაფლავონ, საიდანაც პირველად გამოათრია ვარსქენ პიტიახშმა. წმიდა შუშანიკი ვარსქენმა პირველად აწამა ქრისტეს ნათლისღების დღესასწაულის შემდეგ, „თთუესა აპნისისასა, მერვესა თთუსასა და დღესა ოთხშაბათსა“, მეორედ – აღვსების მეორე დღეს, ხოლო მესამედ – ვარდობისთვის ცხრამეტს, ხოლო აღესრულა წმიდა მოწამეთა კოზმან და დამიანეს ხსენების დღეს, 17 ოქტომბერს, ე. ი. წმ. შუშანიკის დროსივრცული არეალი ქრისტიანულ წმიდა ადგილებს და კალენდარულ დღესასწაულებს მოიცავს, მის საპირისპიროდ, ვარსქენის სივრცული გარემო და დრო სპარსულთან ასოცირდება, ვარსქენი მიდის სპარსეთში, იგი ებრძვის ჰუნებს, რადგან ისინი სპარსელებს ებრძვიან, წმ. შუშანიკს ჩორში ან კარად წარგზავნი ემუქრება, თუ მის ბრძანებას არ აასრულებს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მრავალგზის აღინიშნა, რომ იაკობ ხუცესი კონტრასტული ფერებით წარმართავს თხრობას, რაც პერსონაჟთა განსახოვნებაში მყლავნდება. ავტორი ვარსქენის სისასტიკეს, ყვირილს, მხეცებრ ქცევას, ანუ უამის ბატონობას, უპირისპირებს შუშანიკის სიმშვიდეს, განონასწორებულობას, ანუ მარადიულობაზე ორიენტირებას.

„შუშანიკის წამების“ კომპოზიციურ-სიუჟეტური ხაზი წარმართულია იმგვარად, რომ ავტორი გამოარჩევს „მრავლისაგან მცირედს“, ყველაზე მნიშვნელოვანს, ყველაზე მეტყველს და მრავლისმთქმელს.

„შუშანიკის წამების“ სამეტყველო ენა სადაა, ღრმა და მეტყველი, სავსე სიმბოლურ-ალეგორიული ხატ-სახეებით. ავტორის ნარატივი – მონოლოგი და დიალოგი წარმართველია მთელი თხზულებისა, მასში მყლავნდება პერსონაჟთა სრულყოფილი სახე; თხრობა – რიტმული, დინამიკური, ღრმა სიმბოლური აზროვნება, ევანგელური სისადავით გამორჩეული მეტყველება. ცხადია, ამგვარი ხატოვანი ენით შექმნილი წაწარმოები ერთბაშად ვერ გაჩნდებოდა, მას უთუოდ წინ უძღოდა მდიდარი ლიტერატურული ტრადიცია, ხოლო მისი აღმქმელის დონე მაღალი კვალიფიციურობით გამორჩეული უნდა ყოფილიყო. იაკობ ხუცესი ამგვარ ტრადიციათა გამგრძელებლად გვევლინება და არა დამწყებად, ვინაიდან ქართულ სიტყვას ხელენიფებოდა მაქსიმალურად გამოევლინა რელიგიური, შემეცნებითი, ეთიკური და ესთეტიკური აზროვნება.

ლიტერატურა

1. *მ. გვიგინიშვილი*, იაკობ ხუცესის „შუშანიკის წამება“, უ. „საუნჯე“, 1978. № 6.

2. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, ილია აბულაძის საერთო რედაქციით, თბ., 1963.

3. ლ. ნერეთელი, ნ. ჯანაშია, იაკობ ხუცესის „შუშანიკის წამება“, თბ., 1980.

NESTAN SULAVA

REGARDING THE INTERDEPENDENCE OF DIVINE
AND ARTIFICIAL SYSTEMS IN JACOB KHUTSESI'S
"THE MARTYRDOM OF SHUSHANIK"

Summary

THE work of V century Georgian writer consists of two parts: 1. A complex and dynamic process of Queen Shushanik's formation as a martyr. Here the queen becomes inspired with spiritual dignity and is condemned to be blessed by the almighty God. 2. The perfection of holy-martyr is obvious. It reveals the sufferings of the queen standing at the edge of perfection. The fact that the queen of Lower Kartli usually carries and reads the Gospel (Evangel) and books on holy martyrs, is of crucial significance. She realizes her spiritual mission correctly and defines her belief and attitude towards the nation in a realistic manner. Jacob Khutsesi evidently seems to be a descendant and continuer of the old literary traditions. He is neither a beginner nor an amateur in his work, as in his creation a Georgian word is already capable of revealing a religious, scientific, ethical, and aesthetic thought in its wide scope.